

Universitäts- und Landesbibliothek Bonn

[Sav_16]

Gaii institutionum commentarius primus

G A I I
INSTITUTIONUM

COMMENTARIUS PRIMUS.

Cod. V.

p. 1.

[I. De iure *gentium et civili.*] ¹ §. 1. *Omnes populi, qui legibus et moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure utuntur. nam quod quis*que ² populus ipse sibi ius constituit, id ipsius proprium est vocaturque ius civile, quasi ius proprium ip*sius civitatis. quod vero naturalis* ³ ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes populos peraeque custoditur vocaturque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes utuntur. Populus itaque Romanus partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure utitur. quae singula qualia sint, suis locis proponemus.

§. 2. Constant autem iura ex legibus, plebiscitis, senatusconsultis, constitutionibus Principum, edictis eorum, qui ius edicendi habent, responsis prudentium.

§. 3. Lex est, quod populus iubet atque constituit:

¹) Praescriptio dubia. ²) Initium suppletum ex l. 9. D. de l. et l. inscripta: Gaius libro I. Institutionum. Conf. §. 1 I. de iur. nat. gent. et civ. ³) Suppleta ex

- plebiscitum est, quod plebs iubet atque constituit. plebs autem a populo eo distat, quod populi appellatione universi cives significantur, connumeratis etiam patriciis; plebis autem appellatione sine patriciis ceteri cives significantur. Unde olim patricii dicebant, plebiscitis se non teneri, quia sine auctoritate eorum facta essent.
2. sed postea lex Hortensia lata est, qua cautum est, ut plebiscita universum populum tenerent. itaque eo modo legibus exaequata sunt. §. 4. Senatusconsultum est, quod senatus iubet atque constituit. idque legis vicem optinet; quamvis fuit quaesitum. §. 5. Constitutio Principis est, quod Imperator decreto, vel edicto, vel epistula constituit. nec umquam dubitatum est, quin id legis vicem optineat, cum ipse Imperator per legem imperium accipiat. §. 6. Ius autem edicendi habent magistratus populi Romani. sed amplissimum ius est in edictis duorum Praetorum, urbani et peregrini: quorum in provinciis iurisdictionem Praesides earum habent, item in edictis Aedilium curulium: quorum iurisdictionem in provinciis populi Romani Quaestores habent; nam in provincias Caesaris omnino Quaestores non mittuntur, et ob id hoc edictum in his provinciis non proponitur. §. 7. Responsa prudentium sunt sententiae et opiniones eorum, quibus permissum est iura condere. quorum omnium si in unum sententiae concurrant, id quod ita sentiunt legis vicem optinet; si vero dissentiant, iudici licet, quam velit, sententiam sequi: idque rescripto divi Hadriani significatur ⁴.

l. 9. D. cit. ⁴) Cod. *significant*. Num legendum *rescripta*? Sed de uno Hadriani tantum constat. V. I. 2.

[II. De iuris divisione.] §. 8. Omne autem ius, quo utimur, vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones. sed prius videamus de personis ⁵.

[III. De condicione hominum.] §. 9. Et quidem summa divisio de iure personarum haec est, quod omnes homines aut liberi sunt aut servi. ⁶ §. 10. Rursus liberorum hominum alii ingenui sunt. alii libertini. §. 11. Ingenui sunt, qui liberi nati sunt; libertini sunt, qui ex iusta servitute manumissi sunt ⁷. §. 12. Rursus libertinorum (*tria sunt genera. nam aut cives Romani, aut Latini, aut dediticiorum*) ⁸ numero sunt, de quibus singulis dispiciamus; ac prius de dediticiis. §. 13. [IV. De dediticiis vel lege Aelia Sentia.] Lege itaque Aelia Sentia cavetur ⁹, ut qui servi a dominis poenae nomine vincti sint, quibusve stigmata inscripta sint, de quibus ob noxam quaestio tormentis habita sit et in ea noxa fuisse convicti sint, quique ut ferro aut cum bestiis depugnarent traditi sint, inve ludum custodiamve coniecti ¹⁰ fuerint, et postea vel ab eodem domino vel ab alio manumissi, eiusdem condicionis liberi fiant ¹¹, cuius condicionis sunt peregrini dediticii. §. 14. [V. De peregrinis dediticiis.] Dediticii vocantur autem, qui quondam adversus populum Romanum armis susceptis

§. ult. D. de O. I. ⁵) Consonat l. 1. D. de statu hom. ⁶) Conf. l. 3. D. l. c. ⁷) Conf. l. 6. D. l. c. ⁸) Ex Epitome I, 1. pr. restituta. ⁹) Hinc Theophilus sua in Paraphr. I, 5, 3. ¹⁰) Ita Cod. *coniecti* emendavit Goeschen. Theophilus l. c. *ἐμβληθῆν ἐν δημοσίᾳ εἰσπτεῖν*. Ulpianus Fr. I, 11. „in custodiam coniecti.“ ¹¹) Multa vitiose hac in §. scripsit librarius. Vid. Goeschen.

pugnaverunt, et deinde victi se dediderunt. §. 15. Huius ergo turpitudinis servos quocumque modo et cuiuscumque aetatis manumissos, etsi pleno iure dominorum fuerint, numquam aut cives Romanos, aut Latinos fieri dicemus, sed omni modo dediticiorum numero constitui intellegemus. §. 16. Si vero in nulla tali turpitudine sit servus, manumissum modo civem Romanum, modo 4. Latinum fieri dicemus. §. 17. Nam in cuius persona tria haec concurrunt, ut maior sit annorum triginta, et ex iure Quiritium domini, et iusta ac legitima manumissione liberetur, id est, vindicta aut censu aut *testamento*, is civis Romanus fit: sin vero aliquid eorum decrit, Latinus crit. §. 18. [VI. De manumissione vel causae probatione.] Quod autem de aetate servi requiritur, lege Aelia Sentia introductum est. nam ea lex minores XXX annorum servos non aliter voluit manumissos cives Romanos fieri, quam si vindicta, aput consilium iusta causa manumissionis approbata, liberati fuerint. §. 19. Iusta autem causa manumissionis est, veluti si quis filium filiamve, aut fratrem sororemve naturalem, aut alumnum, aut paedagogum, aut servum procuratoris habendi gratia, aut ancillam matrimonii causa, aput consilium manumittat. §. 20. [VII. De recuperatoribus.] Consilium autem adhibetur in urbe Roma quidem quinque senatorum et quinque equitum Romanorum puberum; in provinciis autem viginti recuperatorum civium Romanorum. idque fit ultimo die conventus: sed Romae certis diebus aput consilium manumittuntur. Maiores vero triginta annorum servi semper manumitti solent, adeo ut vel in transitu manu-

mittantur, veluti cum Praetor aut Proconsule in balneum vel in theatrum eat. §. 21. Praeterea minor triginta annorum servus manumissione potest civis Romanus fieri, si ab eo domino, qui solvendo non erat, testamento liber et heres relictus sit, si ¹²

|| _____ v. 1. 2. _____ 5.

_____ oculus ¹³ _____

_____ v. 4. 5. _____

ex d * * * suae natu spurios _____

sito _____ etora

_____ creditor ¹⁴ _____ sex

_____ v. 9. _____

_____ tate debitoris * * * *

legis _____

_____ pecunia n — n — * * *

_____ v. 13. 14. _____

ea quae traditione alien * * * * _____

mancipationis _____

_____ v. 17. 18. _____

* * * * latinum _____

_____ is quia _____

_____ v. 21. — 24. §. 22. _____

manumissi sunt, Latini Iuniani dicuntur; Latini ideo, 6.

nam adsimulati sunt Latinis coloniariis; Iuniani ideo

* vero, * quia per legem Iuniam libertatem acceperunt,

¹²) Supplendum fortasse: *si modo nemo alius ex eo testamento heres sit*. Vid. Ulpian. fr. I, 14. ¹³) „An Proculus?“ Goesch. Cf. l. 7. §. 1. D. qui et a quibus manum. ¹⁴) De manumissis ab eo, qui solvendo non est, ad haec a-

cum olim servi viderentur esse. §. 23. Non tamen illis permittit lex Iunia nec ipsis testamentum facere, nec ex testamento alieno capere, nec tutores testamento dari. §. 24. Quod autem diximus, ex testamento eos capere *non* posse, ita intellegendum **est, ut nihil** directo hereditatis legatorumve nomine eos posse capere dicamus: alioquin per fideicommissum capere possunt. §. 25. Hi vero, qui dediticiorum numero sunt, nullo modo ** ex testamento ** capere possunt, non magis, quam qui liber peregrinusque est. nec ipsi testamentum facere possunt secundum ** quod plerisque placuit. ** §. 26. Pessima itaque libertas eorum est, qui dediticiorum numero sunt: nec ulla lege, aut senatusconsulto, aut constitutione principali aditus illis ad civitatem Romanam datur. §. 27. Quin et in urbe Roma vel intra centesimum urbis Romae miliarium morari prohibentur; et ** si contra fecerint ** ipsi bonaque eorum publice venire iubentur, ea condicione, ut ne in urbe Roma vel intra centesimum urbis Romae miliarium serviant, *neve unquam manumittantur; * ac * si manumissi fuerint,* servi populi Romani esse iubentur. et haec ita lege Aelia Sentia comprehensa sunt.

§. 28. [Quibus modis Latini ad civitatem Romanam
7. perveniant.] [[Latini multis modis ad civitatem Romanam

ctum esse videtur ex lege Aelia Sentia, sicut in libr. I. Rer. Cotid. factum esse apparet ex l. 10. D. l. c. quamvis idem argumentum postea recurrit. deinde ad Latinos Iunianos transiit auctor. Vide Theoph. l. c. in fine.

perveniunt. §. 29. * *Statim* * enim ea ¹⁵ lege Aelia Sentia cautum est, ut minores triginta annorum manumissi *et* Latini facti, si uxores duxerint vel cives Romanas, vel Latinas coloniarias, *vel* eiusdem conditionis, cuius et ipsi essent, idque testati fuerint adhibitis non minus quam septem testibus civibus Romanis puberibus, et filium procreaverint, *et* is filius anniculus fuerit, permittatur eis si velint per eam legem adire Praetorem vel in provinciis Praesidem provinciae, et approbare, se ex lege Aelia Sentia *liberorum causa* ¹⁶ uxorem duxisse, et ex ea filium anniculum habere: et si is, aput quem causa probata est, id ita esse pronuntiaverit, tunc et ipse Latinus et uxor eius, si et ipsa eiusdem conditionis sit, (*et filius eorum, si et ipse eiusdem conditionis sit*) ¹⁷ cives Romani esse iubentur. §. 30. Ideo autem in ipso *filio* adiecimus: si et ipse eiusdem conditionis sit, quia si uxor Latini civis Romana est, qui ex ea nascitur, ex novo senatusconsulto, quod auctore divo Hadriano factum est, civis Romanus nascitur. §. 31. Hoc tamen ius adipiscendae civitatis Romanae, etiamsi soli minores triginta annorum manumissi et Latini facti ex lege Aelia Sentia habuerunt, tamen postea senatusconsulto, quod Pegaso et Pusione Consulibus factum est, etiam maioribus triginta annorum manumissis, Latinis factis, concessum est. §. 32.

¹⁵) Ita Cod. — *eadem* Goeschen. ¹⁶) Ita Goesch. ex Ulpiani fragm. III, 3. restituit. ¹⁷) Haec sine dubio exciderunt per errorem librarii. Vid. §. sequ. Alia ratione mendum

Ceterum etiamsi ante decesserit Latinus, quam anniculi filii causam probarit ¹⁸, potest mater eius causam probare, et sic et ipsa fiet civis Romana

8. _____ v. 2. 3. _____

ipse filius _____

debet causam probare, ut _____

bimus de filio anniculo _____

_____ v. 7 — 11. _____

illis * * * * * dominis _____

_____ v. 13. _____

Quiritium _____

caverit _____

_____ in eius loc _____

_____ v. 17. 18. — §. 33. _____

aedificio * * * * * non minus quam partem s _____

patrimonii sui impenderit, ius Quiritium consequatur ¹⁹ _____

_____ v. 22. 23. — §. 34. _____

frumenti ²⁰ * * * * * ad ius Quiritium * * * * *

9. // _____ v. 1. — 12. _____

_____ consecutus _____

_____ v. 14. _____

* * * * * ius Quiritium fuerit consecutus.

§. 35. *Sed si quis alicuius et * in bonis et ex iure Quiritium sit, manumissus ab eodem scilicet, et Latinus fieri

sanavit Klenzius. ¹⁸) Ita in Cod. emendatum esse videtur. Goeschen: *probaret.* ¹⁹) Restituunt Vv. Dd. „lege Iulia (cf. l. 139. D. de V. S.)“ cautum est, ut Latinus, si in perficiendo aedificio Romae non minus quam partem semissariam patr. s. imp.“ etc. Cf. Ulpian. fr. III, 1. ²⁰)

potest et ius Quiritium consequi.

§. 36. **Non tamen cuicumque volenti manumittere licet.*

§. 37. *Nam is, qui* * ²² *in fraudem creditorum vel in fraudem patroni manumittit, nihil agit, quia lex Aelia Sentia impedit libertatem.* §. 38. *Item eadem lege minori XX annorum domino non aliter manumittere per-* 10.
mittitur, quam si vindicta apud consilium iusta causa

manumissionis approbata fuerit. ²³ §. 39. *Iustae autem*

causae manumissionis sunt, veluti si quis patrem, aut

matrem, aut paedagogum, aut collactaneum manumittat.

sed et illae causae, quas superius in servo minore XXX

annorum exposuimus, ad hunc quoque casum, de quo

loquimur, adferri possunt, item ex diverso hae causae,

quas in minore XX annorum domino rettulimus, porrigi

possunt et ad servum minorem XXX annorum. §. 40.

Cum ergo certus modus manumittendi minoribus XX ²⁴ *an-*

norum dominis per legem Aeliam Sentiam constitutus

sit, evenit, ut qui XIII annos aetatis expleverit, licet

testamentum facere possit, et in eo heredem sibi insti-

tuere legataque relinquere possit, tamen, si adhuc mi-

nor sit annorum XX, libertatem servo dare non possit.

§. 41. *Et quamvis Latinum facere velit minor XX an-*

norum dominus, tamen nihilominus debet apud consi-

lium causam probare, et ita postea inter amicos ma-

numittere.

Vid. Ulpianum l. c. §. 6. ²¹) *Linea vacua in Cod.* ²²)

Restituta ex pr. l. qui et qu. ex c. manum. ²³) *Con-*

struendum, si locus sanus: quam si vindicta fuerit ap-

probata apud consilium (ex) iusta causa. ²⁴) *Cod. per-*

§. 42. Praeterea lege Furia Caninia certus modus constitutus est in servis testamento manumittendis. §. 43. Nam ei, qui plures quam duos, neque plures quam decem servos habebit, usque ad partem dimidiam eius numeri manumittere permittitur. ei vero, qui plures ²⁵quam X, neque plures quam XXX servos habebit, usque ad tertiam partem eius numeri manumittere permittitur. at ei qui plures quam XXX, neque plures quam centum habebit, usque ad partem quartam ²⁶***** datur ²⁶. novissime ei, qui plures quam C habebit, nec plures quam D, *amplius non* ²⁷permittitur, quam ut quintam partem, neque plures (—————) atur. sed praescribit lex, ne cui plures manumittere liceat quam C. *igitur* ²⁸ si quis unum servum omnino aut duos habet ***** ²⁹, et ideo liberam habet potestatem manumittendi. §. 44. Ac nec ad eos etiam ³⁰ omnino haec lex pertinet, qui sine testamento manumittunt. itaque licet ii, qui vindicta, aut censu, aut inter amicos manumittunt, totam familiam suam liberare: scilicet si alia causa non impediatur libertatem. §. 45. Sed quod de numero servorum testamento manumittendorum diximus, ita intellegemus, *ut ex eo* numero, ex quo dimidia, aut tertia, aut quarta,

peram XXX. ²⁵) Linea vacua. ²⁶) Vestigia scripturae incerta sunt. „Fortasse: *illorum testamento manumittere licentia datur.*“ Klenzius. Vel sic: *neque plures manumittere lic. d.* ²⁷) Ex coniectura Blumii. ²⁸) Cod. *eg* ²⁹) Fortasse: *hac lege nihil cautum est.* Goeschen. ³⁰) etia

aut quinta pars liberari potest, utique tot manumittere liceat, quot ex antecedenti numero licuit. et hoc ipsa lege provisum est. erat enim sane absurdum, ut X servorum domino quinque liberare liceret, quia usque ad dimidiam partem (*ex eo*) numero manumittere ei conceditur, *****³¹ XII. servos habenti non plures liceret manumittere quam III. at eis, qui plures quam X, neque ||—————v. 1 — 17. ——— 12. liberari ***** concedat *****³²

§. 46. Nam et si testamento scriptis in orbem servis libertas data sit, quia nullus ordo manumissionis invenitur, nulli liberi erunt; quia lex Furia³³ Caninia quae in fraudem eius facta sint rescindit. sunt etiam specialia senatusconsulta, quibus rescissa sunt ea, quae in fraudem eius legis excogitata sunt. 13.

§. 47. In summa sciendum est, (*quod*) lege Aelia Sentia cautum sit³⁴, ut qui creditorum fraudandorum causa manumissi sint, liberi non fiant, hoc etiam ad peregrinos pertinere; senatus ita censuit ex auctoritate Hadriani, cetera vero iura eius legis ad peregrinos non pertinere.

§. 48. Sequitur de iure personarum alia divisio. nam quaedam personae sui iuris sunt, quaedam alieno iuri sunt subiectae³⁵. §. 49. Sed rursus earum personarum,

Cod. exhibere videtur. Dura haud dubie structura.³⁴ Supple: *contra vero*.³² Argumentum ex Epit. 1, 2, 2. apparet.³³ Cod. *Fufia*.³⁴ Ita Cod. Rectius est, ut Goeschen.³⁵ Hinc l. 1. . de his qui sui vel

quae alieno iuri subiectae sunt, aliae in potestate, aliae in manu, aliae in mancipio sunt. §. 50. Videamus nunc de iis ³⁶, quae alieno iuri subiectae sint: (*nam*) si cognoverimus, quae istae personae sint, simul intellegemus, quae sui iuris sint ³⁷. §. 51. Ac prius dispiciamus de iis, qui in aliena potestate sunt.

§. 52. In potestate itaque sunt servi dominorum. quae quidem potestas iuris gentium est. nam apud omnes peraeque gentes animadvertere possumus, dominis in servos vitae necisque potestatem esse, et quodcumque per servum acquiritur, id domino acquiritur ³⁸.

14. §. 53. Sed hoc tempore neque civibus Romanis, nec ullis aliis hominibus, qui sub imperio populi Romani sunt, licet supra modum et sine causa in servos suos saevire. Nam ex constitutione sacratissimi Imperatoris Antonini, qui sine causa servum suum occiderit, non minus teneri iubetur, quam qui alienum servum occiderit. Sed et maior quoque asperitas dominorum per eiusdem Principis constitutionem coercetur ³⁹. nam consultus a quibusdam Praesidibus provinciarum de his servis, qui ad fana Deorum, vel ad statuas Principum confugiunt, praecepit, ut, si intolerabilis videatur dominorum saevitia, cogantur servos suos vendere. Et utrumque recte fit [regula ⁴⁰]; male enim nostro iure uti non debemus: qua ratione et prodigis interdicitur bonorum suorum administratio. §. 54. Ceterum cum apud

alien. jur. sunt, inscripta: Gaius Libro. I. Institutionum. ³⁶) Cod. *hīs*. ³⁷) Cf. loc. Dig. cit. ³⁸) Ita, vel *adquiri* Cod. ³⁹) Hactenus l. 1 D. de his qui sui iuris cet. ⁴⁰) Ita Codex. Glossema est.

cives
vel ex
servus
state
simul
dum
re no
§.
quos
civium
homin
quale
quod
civita
terit
tum
§. 56.
si civ
pereg
conul
quant
et ⁴¹)
quibu
conul
missi

⁴¹)
huc
expl

cives Romanos duplex sit dominium: nam vel in bonis, vel ex iure Quiritium, vel ex utroque iure cuiusquam servus esse intellegatur: ita demum servum in potestate domini esse dicemus, si in bonis eius sit, etiamsi simul ex iure Quiritium eiusdem non sit, nam qui nudum ius Quiritium in servo habet, is potestatem habere non intellegitur.

§. 55. Item in potestate nostra sunt liberi nostri, quos iustis nuptiis procreavimus. quod ius proprium civium Romanorum est ⁴¹. fere enim nulli alii sunt homines, qui talem in filios suos habent potestatem, qualem nos habemus; idque divus Ha||drianus edicto, 15. quod proposuit de his, qui sibi liberisque suis ab eo civitatem Romanam petebant, significavit. nec me praeterit Galatarum ⁴² gentem credere, in potestate parentum liberos esse.

§. 56. **Habent autem in potestate liberos cives Romani**, ⁴³ si cives Romanas uxores duxerint, vel etiam Latinas peregrinasve, cum quibus conubium habeant. cum enim conubium id efficiat, ut liberi patris condicionem sequantur, evenit, ut non (*solum*) cives Romani fiant, set *et* ⁴⁴ in potestate patris sint. §. 57. Unde et veteranis quibusdam concedi solet principalibus constitutionibus conubium cum his Latinis peregrinisve, quas primas post missionem uxores duxerint; et qui ex eo matrimonio

⁴¹) Consonat Gaii locus in l. 3. D. l. c. excerptus. ⁴²) An huc facit Paül. ad Galat. IV, 1. et 2? ⁴³) Ita Goeschenius explevit lineam in Cod. vacuum. ⁴⁴) Ita haud dubie ponen-

- nascuntur, et cives Romani, et in potestatem⁴⁵ parentum fiunt. | ——— v. 17. ——— | §. 58. *****^{*} *non omnes nobis uxores ducere licet*⁴⁶: nam a quarundam nuptiis abstinere debemus. §. 59. Inter eas enim personas, quae parentum liberorumve locum inter se optinent, nuptiae contrahi non possunt, nec inter eas concubium est, velut inter patrem et filiam, vel matrem et filium, vel avum et neptem: et si tales personae
16. inter se coierint, nefarias || *atque incestas nuptias contraxisse dicuntur. et haec adeo*⁴⁶ ita sunt, ut quamvis per adoptionem parentum liberorumve loco sibi esse coeperint, non possint inter se matrimonio coniungi, in tantum, ut et⁴⁷ dissoluta adoptione idem iuris maneat. itaque eam, quae nobis adoptione filiae aut neptis loco esse coeperit, non poterimus uxorem ducere, quamvis eam emancipaverimus. §. 60. Inter eas quoque personas, quae ex transverso gradu cognatione iunguntur, est quaedam similis observatio, sed non tanta. §. 61. Sane inter fratrem et sororem prohibita sunt nuptiae, sive eodem patre eademque matre nati fuerint, sive alterutro eorum. sed si qua per adoptionem soror mihi esse coeperit, quamdiu quidem constat adoptio, sane inter me et eam nuptiae non possunt consistere: cum vero per emancipationem adoptio dissoluta sit, potero eam uxorem ducere. set *et*⁴⁸ si ego emancipatus fuero, nihil in-

dum pro *set* quod in Cod. est, per geminationem. Cf. n. 48.
⁴⁵) Ita Codex habere videtur. ⁴⁶) Ex §. 1. l. de nupt. restituta. ⁴⁷) Ita Cod. Ex Institutionibus Goeschenius *etiam* recepit. ⁴⁸) Ita Insituationes habent. Cod. *set*, per ge-

pedimento erit nuptiis. §. 62. Fratris filiam uxorem ducere licet. idque primum in usum venit, cum divus Claudius Agrippinam, fratris sui filiam, uxorem duxisset. sororis vero filiam uxorem ducere non licet. et haec ita principalibus constitutionibus significantur. ||Item 17. amitam et marterteram uxorem ducere non licet. §. 63. Item eam, quae nobis quondam socrus, aut nurus, aut privigna, aut noverca fuit. ideo autem diximus quondam, quia, si adhuc constant eae nuptiae, per quas talis adfinitas quaesita est, alia ratione inter nos nuptiae esse non possunt, quia neque eadem duobus nupta esse potest, neque idem duas uxores habere. §. 64. Ergo si quis nefarias atque incestas nuptias contraxerit, neque uxorem habere videtur, neque liberos. hi enim, qui ex eo coitu nascuntur, matrem quidem habere videntur, patrem vero non utique: nec ob id in potestate eius sunt, sed quales sunt ii, quos mater vulgo concepit. nam nec hi patrem habere * * * intelleguntur ⁴⁹, cum pater incertus sit: unde solent spurii filii appellari, vel a Graeca voce quasi *σπορόδην* concepti, vel quasi sine patre filii.

§. 65. Aliquando autem evenit, ut liberi statim ut nati ⁵⁰ sunt, parentum in potestate non fiant, *et* postea tamen redigantur in potestatem. §. 66. Itaque si Lati-

minationem. ⁴⁹) Secundum Institutiones imp. §. 12. de nupt. ita edidimus. Verbum ante *intelleguntur* positum legi non poterat. Negationem continere tamen haud videtur. ⁵⁰) Ex §. ult. l. de nupt.

18. *nus*, ex lege Aelia Sentia uxore ducta, filium procreaverit, aut Latinum ex Latina, aut civem Romanum ex cive Romana, non habebit eum in potestate, *****
 ***** cons ***** ⁵¹ simul ergo eum in potestate || sua habere incipit. §. 67. Item si civis Romanus Latinam aut peregrinam uxorem duxerit per ignorantiam, cum eam civem Romanam esse crederet, et filium procreaverit, hic non est in potestate, quia ne quidem civis Romanus est, sed aut Latinus, aut peregrinus, id est eius condicio- nis, cuius et mater fuerit, quia non aliter quisquam ad patris condicionem accedit, quam si inter patrem et matrem eius conubium sit: sed ex senatusconsulto per- mittitur causam erroris probare, et ita uxor quoque et filius ad civitatem Romanam perveniunt, et ex eo tempore incipit filius in potestate patris esse. Idem iu- ris est, si eam per ignorantiam uxorem duxerit, quae dediticiorum numero est; nisi quod uxor non fit civis Romana. §. 68. Item si civis Romana per errorem nupta sit peregrino, tanquam civi Romano, permittitur ei cau- sam erroris probare, et ita filius quoque et maritus ad civitatem Romanam perveniunt, et aequè simul incipit filius in potestate patris esse. Idem iuris est, si pere- grino, tanquam Latino, ex lege Aelia Sentia nupta sit: nam et de hoc specialiter senatusconsulto cavetur. Idem iuris est aliquatenus, si ei, qui dediticiorum numero est, tanquam civi Romano, aut Latino e lege Aelia Sentia, nupta sit: nisi quod scilicet qui dediticiorum numero est, in sua condicione permanet;

⁵¹) Plura fortasse desiderantur, quam quae spatiis

et ide
tem
egrino
ex sen
bare:
testato
est, si
aut ci
rit. §.
disset
nato,
lia Se
Roman
grinas
filio m
uxor
civitatis
patris
mus,
quant
terest
Latinu
lacuna
tet, t
30. 73
causa
⁵²)
Illud
Sentia
filius.

et ideo filius, quamvis fiat civis Romanus, in potestatem patris non redigitur. §. 69. Item si Latina peregrino, quem Latinum esse crederet, nupserit, potest ex *senatusconsulto*, filio nato, causam erroris probare: et ita omnes fiunt cives Romani, et filius in potestate patris esse incipit. §. 70. Idem iuris omnino est, si Latinus per errorem peregrinam, quasi Latinam aut civem Romanam, e lege Aelia Sentia uxorem duxerit. §. 71. Praeterea si civis Romanus, qui se credidisset Latinum, duxisset Latinam, permittitur ei, filio nato, erroris causam probare, *tamquam si ex lege Aelia Sentia uxorem duxisset*. Item his, qui, licet cives Romani essent, peregrinos se esse credidissent et peregrinas uxores duxissent, permittitur ex *senatusconsulto*, filio nato, causam erroris probare: quo facto peregrina uxor civis Romana et filius ***** non solum ad civitatem Romanam pervenit, sed etiam in potestatem patris redigitur. §. 72. Quaecumque de filio esse diximus, eadem et de filia dicta intellegemus. §. 73. Set quantum ad erroris causam probandam attinet, nihil interest, cuius aetatis filius sive filia sit —————
 Latinus — — — — qui — — — — nisi ⁵²

lacunae comprehendi queant. Sententia loci satis patet, tam ex superioribus, quam ex sequentibus. §. 29. 30. 73. 80. III, 5. 73. Supplemus c. Hollwegio: *donec causae probatione civitatem Romanam consecutus fuerit*.

⁵²) Goeschen. si recepit. In Cod. nisi fuisse videtur. Illud haud dubie rectius. Sententia est: ex lege Aelia Sentia causam probari non posse, si minor anniculo sit filius. Cf. §. 29.

minor anniculo sit filius filiae, causa probari non potest. nec me praeterit, in aliquo rescripto divi Hadriani ita esse constitutum, tamquam, quod ad erroris quoque *causam* probandam

v. 23.

***** Imperator ***** tuendam dedit
20. ||§. 74. * * peregrino

v. 2 — 4.

uxorem duxisset, et filio nato, alias civitatem Romanam consecutus esset, deinde cum *quaereretur*, an *causam* probare *posset*, rescripsit Imperator Antoninus, perinde posse cum *causam* probare, atque si peregrinus mansisset. ex quo colligimus, etiam peregrinum *causam* probare posse. §. 75. **** quae diximus ap *****

errore _____ peregrinus _____

_____ quidem *** errorem *****

matrimonium _____

secundum ea, quae superius *diximus* _____

intervenerit _____

nullu _____ 53

v. 17. 18. §. 76.

uxorem duxerit ⁵⁴, sicut supra quoque diximus, iustum

⁵³) Sententia secundum Hollwegium: peregrinus si civem Romanam uxorem duxerit, sive interveniente errore, sive non, is qui nascitur, peregrinus quidem est, sed per errorem contractum matrimonium admittit causae probationem, secundum ea, quae superius diximus (§. 68.) quod si vero error non intervenerit in matrimonio contrahendo, nullo casu causae probationi locus erit. Cf. §. 87. ⁵⁴) Supple cum Goeschenio: *Illud certe constat, in-*

matrimonium contrahi, et tunc ex iis qui nascitur, ci-
vis Romanus est, et in potestate patris erit. §. 77. Itaque si
civis Romana peregrino

v. 23.

patris ⁵⁵ filius est, tamquam si ex peregrina eum pro-
creasset. || hoc ⁵⁶ tempore e senatusconsulto, quod auctore 21.
divo Hadriano factum est, etsi non fuerit conubium in-
ter civem Romanam et peregrinum, qui nascitur, iustus
patris filius est.

§. 78. Quod autem diximus, inter civem Romanam
peregrinumque * matrimonio contracto eum qui *
nascitur, peregrinum

v. 6.

eadem lex ⁵⁷ si partus ***
qua et conubium non sit peregri-
nus ex eo coitu nascatur neces-
saria lex

v. 11.

est

diximus, accedit. qua parte * iubet lex * * * * * pe-
regrina peregrinum

ter civem Romanum et peregrinam, siquidem eam, cum
qua conubium habeat, duxerit, etc. ⁵⁵) Supple cum vi-
ris doctis II: Itaque s. c. R. peregrino, cui conubium
sit concessum, nupserit, qui ex ea coniunctione nascitur,
peregrinus et iustus patris filius est. ⁵⁶) Cod. nq. su-
perinducta linea, quod namque significare posset, nisi
sententia obstaret. ⁵⁷) De lege Mensia (Ulpian. fr. V,
8.) in his et sequentibus locis agitur. De quorum sen-
tentia videndus est Goeschenius, item Klenzius in Syn-

nam etiam *** ex lege _____
 futurum erat. adeo autem hoc ita est, ut _____
 _____ v. 17. 18. §. 79 _____

- _____ sed etiam qui Latini
 nominantur: sed ad alios Latinos pertinet, qui pro-
 prios populos propriasque civitates habebant, et e-
 rant peregrinorum numero. §. 80. Eadem *ratione* ex
 contrario ex Latino et cive Romana *qui nascitur*, civis
 22. Romanus nascitur. fuerunt ||tamen, qui putaverunt, ex
 lege Aelia Sentia contracto matrimonio Latinam nasci,
 quia videtur eo casu per legem Aeliam Sentiam et Iuniam
 conubium inter eos dari, et semper conubium efficit, ut qui
 nascitur patris condicioni accedat; aliter vero contracto ma-
 trimonio eum, qui nascitur, iure gentium matris condicio-
 nem sequi ***** sed hoc iure utimur ex senatusconsul-
 to, quo auctore divo Hadriano significatur, ut omni
 modo ⁵⁸ ex Latino et cive Romana natus civis Romanus na-
 scatur. §. 81. *His convenienter etiam illud* senatuscon-
 sulto, divo Hadriano sacratissimo auctore, significatur,
 ut ex Latino *et* peregrina, item contra ex peregrino
et Latina qui nascitur matris condicionem sequatur.
 §. 82. Illud quoque his conveniens est, quod ex ancilla
 et libero iure gentium servus nascitur, et ex libera
 et servo liber nascitur. §. 83. Animadvertere tamen
 debemus, *num eam* ⁵⁹ iuris gentium regulam vel lex ali-
 qua, vel quod legis vicem optinet, aliquo casu commu-

opsi. ⁵⁸) Cod. *om* quod vix aliam significationem habere
 potest. ⁵⁹) Ita pro *nec*, quod in Cod. est, Klenzius et

taverit. §. 84. Ecce enim ex senatusconsulto Claudiano poterat civis Romana, quae alieno servo volente domino eius coierit ⁶⁰, ipsa ex pactione libera permanere, sed servum procreare: nam quod inter eam et dominum istius servi convenerit, ex senatusconsulto ratum esse iubetur. sed postea divus Hadrianus iniquitate rei et inelegantia iuris motus restituit iuris gentium regulam, ut, cum ipsa mulier libera permaneat, liberum pariat. §. 85. Ex ancilla ⁶¹ et libero poterant liberi nasci: nam ea lege cavetur, ut si quis cum aliena ancilla, quam credebat liberam esse, coierit, siquidem masculi nascantur, liberi sint, si vero feminae, ad eum pertineant, cuius mater ancilla fuerit. sed et in hac specie divus Vespasianus, inelegantia iuris motus, restituit iuris gentium regulam, ut omni modo, etiamsi masculi nascantur, servi sint eius, cuius et mater fuerit. §. 86. Sed illa pars eiusdem legis salva est, ut ex libera et servo alieno, quem sciebat servum esse, servi nascantur. Itaque apud quos talis lex non est, qui nascitur iure gentium matris condicionem sequitur, et ob id liber est. §. 87. Quibus autem casibus matris et non patris condicionem sequitur qui nascitur, iisdem casibus in potestate eum patris, etiamsi is civis Romanus sit, non esse, plus quam manifestum est. et ideo superius rettulimus, quibusdam casibus, per errorem non iusto contracto matrimonio, senatum intervenire et emendare vitium matrimonii, eoque modo plerumque efficere,

Böckingius restituerunt. ⁶⁰) Cod. *coit.* Goeschen. *coisset.*

⁶¹) Fortasse excidit *autem.*

- ut in potestatem patris filius redigatur. §. 88. Sed si ancilla ex cive Romano conceperit, deinde manumissa civis Romana facta sit et tunc pariat, licet *civis* Romanus sit qui nascitur, ||sicut pater eius, non tamen in potestate patris est, quia neque ex iusto coitu conceptus est, neque ex ullo senatusconsulto talis coitus quasi iustus constituitur. §. 89. Quod autem placuit, si ancilla ex cive Romano conceperit, deinde manumissa pepererit, qui nascitur liberum nasci, naturali ratione fit. nam hi, qui illegitime concipiuntur, statum sumunt ex eo tempore, quo nascuntur: itaque si ex libera nascuntur, liberi fiunt; nec interest, ex quo mater eos conceperit, cum ancilla fuerit. at hi, qui legitime concipiuntur, ex conceptionis tempore statum sumunt. §. 90. Itaque si cui mulieri *civi Romanae praegnant* aqua et igni interdictum fuerit, eoque modo peregrina fiat, et tunc pariat, complures distinguunt et putant, siquidem ex iustis nuptiis conceperit, civem Romanum ex ea nasci, si vero vulgo conceperit, peregrinum ex ea nasci. §. 91. Item si qua mulier civis Romana praegnas ex senatusconsulto Claudiano ancilla facta sit ob id, quod alieno servo *invito et* denuntiante domino eius (*coierit*), complures *distinguunt* et existimant, siquidem ex iustis nuptiis conceperit, civem Romanum ex ea nasci, si vero vulgo conceperit, *servum* nasci eius, cuius mater facta est ancilla. §. 92. *Item peregrina quoque si vulgo conceperit, deinde civis Romana facta sit, et pariat, civem Romanum parit; si vero ex peregrino, (cui) ||secundum leges moresque peregrinorum coniuncta est, videtur ex senatusconsulto, quod auctore*
- 24.
- 25.

divo Hadriano factum est, peregrinus nasci, nisi patri eius civitas Romana quaesita sit.

§. 93. Si peregrinus *cum liberis iam natis civitate Romana donatus sit, * ⁶² non aliter filii in potestate eius fiunt, quam si Imperator ⁶³ eos in potestatem redegerit. quod ita demum is facit, si causa cognita aestimaverit, hoc filiis expedire: diligentius atque exactius vero causam cognoscit de impuberibus absentibusque. et haec ita edicto divi Hadriani significantur.

§. 94. Item si quis cum uxore praegnante civitate Romana donatus sit, quamvis is, qui nascitur, ut supra diximus, Romanus sit, tamen in potestate patris non fit. idque subscriptione divi Hadriani significatur. qua de causa qui intellegit uxorem suam esse praegnatam, dum civitatem sibi et uxori ab Imperatore petit, simul ab eodem petere debet, ut eum, qui natus erit, in potestate sua habeat. §. 95. Alia causa est eorum, qui Latini sunt et cum liberis suis ad civitatem Romanam perveniunt: nam horum in potestate fiunt liberi. quod ius quibusdam peregrinis

v. 22 — 24. §. 96.

|| ⁶⁴ magistratum gerunt, civitatem Romanam consequuntur, minus latum est, cum hi tantum, qui vel magistratum, vel honorem gerunt, ad civitatem Romanam perveniunt. idque compluribus epistulis Principum significatur.

26.

⁶²⁾ ⁶³⁾ Ita Klenzius restituit. Cf. III, §. 20. ⁶⁴⁾ Klenzius haec praecessisse opinatus est: „Quod autem

§. 97. *Non solum autem naturales liberi secundum ea, quae* ⁶⁵ *diximus, in potestate nostra sunt, verum etiam hi, quos adoptamus.* §. 98. *Adoptio* ⁶⁷ *autem duobus modis fit, aut populi auctoritate, aut imperio magistratus, velut Praetoris.* §. 99. *Populi auctoritate adoptamus eos, qui sui iuris sunt: quae species adoptionis dicitur adrogatio, quia et is, qui adoptat, rogatur, id est, interrogatur, an velit eum, quem adoptaturus sit, iustum sibi filium esse; et is, qui adoptatur, rogatur, an id fieri patiatur; et populus rogatur, an id fieri iubeat.* Imperio magistratus adoptamus eos, qui in potestate parentium sunt, sive primum gradum liberorum optineant, qualis est filius et filia, sive inferiorem, qualis est nepos, neptis, pronepos, proneptis. §. 100. *Et quidem illa adoptio, quae per populum fit, nusquam nisi Romae fit: at haec etiam in provinciis apud Praesides earum fieri solet.* §. 101. *Item per populum feminae non adoptantur, nam id magis placuit.* Apud || Praetorem vero, vel in provinciis apud Proconsules Legatumve etiam feminae solent adoptari. §. 102. *Item inpuerem apud populum adoptari aliquando prohibitum est, aliquando permissum est. nunc ex epistula optimi Imperatoris Antonini, quam scripsit Pontificibus, si iusta causa adoptionis esse videbitur,*

qui in colonia Latina. ⁶⁵) Cod. haec fere in hac linea repraesentabat: *acc ex c*, fortasse, ut nihil his significaretur. ⁶⁶) Restituta ex pr. I. de adoptionib. ⁶⁷) Ex

G
cum
Pract
gatum
Illud
et hi
nes,
modo
ros in
pulum
potes
illa
possi
Illud
lum
se ac
rogat
fiunt
§. 10
man
civiu
dem
tem
tribu
coem
anno
his
in se
68) C

cum quibusdam condicionibus permissum est. Aput Praectorem vero et in provinciis apud Proconsulem Legatumve cuiuscumque aetatis adoptare possumus. §. 103. Illud vero utriusque adoptionis commune est, quod ⁶⁸ et hi, qui generare non possunt, quales sunt spadones, adoptare possunt. §. 104. Feminae vero nullo modo adoptare possunt, quia ne quidem naturales liberos in potestate habent. §. 105. Item si quis per populum, sive apud Praesidem provinciae adoptaverit, potest eundem alii in adoptionem dare. §. 106. Sed et illa quaestio, an minor natu maiorem natu adoptare possit, utriusque adoptionis communis est. §. 107. Illud proprium est eius adoptionis, quae per populum fit, quod is, qui liberos in potestate habet, si se adrogandum dederit, non solum ipse potestati adrogatoris subiicitur, set etiam liberi eius in eiusdem fiunt potestate, tamquam nepotes.

II —————

28.

§. 108. * *Nunc de his personis videamus, quae in manu nostra sunt. quod* ⁶⁹ et ipsum ius proprium civium Romanorum est. §. 109. Sed in potestate quidem et masculi et feminae esse solent: in manum autem feminae tantum conveniunt. §. 110. Olim itaque tribus modis in manum conveniebant: usu, farreo, coemptione. §. 111. Usu in manum conveniebat quae anno continuo nupta perseverabat: nam velut annua

his et sequentibus nonnulla in l. 2. pr. D. de adopt. in scriptam: Gaius libro 1. Institutionum, fluxerunt. ⁶⁸) Cod. perperam quia. ⁶⁹) Ex conjectura Goeschenii.

possessione usucapiebatur, in familiam viri transiebat, filiaeque locum optinebat. itaque lege duodecim tabularum cautum erat, si qua nollet eo modo in manum mariti convenire, ut quotannis trinotio abesset, atque ita usum cuiusque anni interromperet. sed hoc totum ius partim legibus sublatum est, partim ipsa desuetudine oblitteratum est. §. 112. Farreo in manum conveniunt per quoddam genus sacrificii*****farreo fit⁷⁰, in quo farreus panis adhibetur: unde etiam confarreatio dicitur. sed complura praeterea huius iuris ordinandi gratia cum certis et sollemnibus verbis, praesentibus decem testibus aguntur et fiunt. quod ius etiam nostris temporibus in usu est: nam Flamines maiores, id est, Diales, Martiales, Quirinales, sicut⁷¹ || reges⁷² sacrorum, nisi sint confarreatis nuptiis⁷³ ** | *** ***** confarreatio *** | ***** §. 113. Coemptione in manum conveniunt per mancipationem, *quae fit* per quandam imaginariam venditionem, adhibitis non minus quam V testibus civibus Romanis puberibus, item libripende una cum muliere eoque⁷⁴, cuius in manum convenit. §. 114. Potest autem coemptionem facere mulier non solum cum marito suo, sed etiam cum extraneo, *quare* aut matrimonii causa facta coemptio dicitur

⁷⁰) Goeschen: legendum putat: sacrificii, quod ad oreo farre fit, i. e. in quo etc. ⁷¹) Ita Cod. habuisse videtur. ⁷²) Savinii conjectura. ⁷³) Supplendum Goeschenio videtur: n. s. conf. n. geniti, inaugurari non videmus. Reliqua difficilia sunt expeditu. ⁷⁴) Goeschen: per mancipationem, id est, per — — libripende praeter mulierem eumque cet. Aliter Klenzius.

aut fiduciae causa. quae enim cum marito suo facit coemptionem, (ut) aput cum filiae loco sit, dicitur matrimonii causa fecisse coemptionem: quae vero alterius rei causa facit coemptionem cum extraneo, velut tutelae evitandae causa, dicitur fiduciae causa fecisse coemptionem. §. 115. Quod est tale: si qua velit quos habet tutores reponere, ut alium nanciscatur, **illis auctori**⁷⁵ bus coemptionem facit; deinde a coemptionatore remancipata ei, cui ipsa velit, et ab eo vindicta *¶*manumissa incipit eum habere tutorem, (a) quo manumissa est: qui tutor fiduciarius dicitur, sicut inferius apparebit. §. 115a. Olim etiam testamenti faciendi gratia fiduciaria fiebat coemptio. tunc enim non aliter feminae testamenti faciendi ius habebant, exceptis quibusdam personis, quam si coemptionem fecissent remancipataeque et manumissae fuissent. set hanc necessitatem coemptionis faciendae ex auctoritate divi Hadriani senatus remisit. cens ***** feminae ac infante * — — —. ⁷⁶ **si qua tamen** fiduciae causa cum viro suo fecerit coemptionem, nihilominus filiae loco incipit esse. nam si omnino qualibet ex causa uxor in manu viri sit, placuit eam (*ius*) filiae nancisci.

§. 116. Superest, ut exponamus, quae personae in mancipio sint. §. 117. Omnes igitur liberorum personae, *sive* masculini, *sive* feminini sexus, si in po-

⁷⁵) Ex coniect. Hollwegii. Cf. infra. §. 195. ⁷⁶) An: censebantur enim perinde feminae ac si infantes essent?

- testate parentis sunt, mancipari ab hoc eodem ⁷⁷ modo possunt, quo etiam servi mancipari possunt. §. 118. Idem iuris est in earum personis, quae in manu sunt. nam feminae a coemptionatoribus eodem modo possunt
 ***** ⁷⁸ aput coemptionatorem filiae loco sit,
 31. ***** nupta sit ⁷⁹, nihilominus etiam || quae ei nupta non est, nec ob id filiae loco sit, ab eo mancipari possit. Plerumque solum et a parentibus et a coemptionatoribus mancipantur, cum velint parentes coemptionatoresque e suo iure eas personas dimittere, sicut inferius evidentius apparebit. §. 119. Est autem mancipatio, ut supra quoque diximus, imaginaria quaedam venditio: quod et ipsum ius proprium civium Romanorum est. eaque res ita agitur: adhibitis non minus quam quinque testibus civibus Romanis puberibus, et praeterea alio eiusdem condicionis, qui libram aeneam teneat, qui appellatur libripens, is, qui mancipio accipit, rem tenens ita dicit: HUNC EGO HOMINEM EX IVRE QUIRITIVM MEVM ESSE AIO, ISQVE MIHI EMPTVS EST HOC AERE AENEAQVE LIBRA: deinde aere percutit libram, idque aes dat ei, a quo mancipio accipit, quasi pretii loco ⁸⁰. §. 120. Eo modo et serviles et liberae personae mancipantur; animalia quoque, quae mancipi

⁷⁷) Cod. *eodem hoc*. ⁷⁸) Coniecit Blumius restituendum: *mancipari, adeo ut quamvis ea sola*. ⁷⁹) Fortasse restituendum: *quae iuste ei nupta sit*. ⁸⁰) Tota §. 119. apud Boethium in Commentar. ad topic. Cicer. lib. III. (ad cap. 5.) extat, ubi ait: „Ejusdem autem Gaii Libro primo Institutionum de nexu faciendo haec verba sunt.“ Deinde sequuntur Gaii verba.

sunt, quo in numero habentur boves, equi, muli, asini; item praedia tam urbana, quam rustica, quae et ipsa mancipi sunt, qualia sunt Italica, eodem modo solent mancipari. §. 121. In eo solo praediorum mancipatio a ceterorum mancipatione differt, quod personae serviles et liberae, item animalia, quae mancipi sunt, nisi in praesentia sint, mancipari non possunt, adeo quidem, ut cum, (*qui*) mancipio accipit ⁸¹, apprehendere id ipsum, quod ei mancipio datur, necesse sit: unde etiam mancipatio dicitur, quia manu res capitur. praedia vero absentia solent mancipari. §. 122. Ideo autem aes et libra adhibetur, quia olim aereis tantum nummis utebantur, et erant asses, dupondii, semisses et *quadrantes*, nec ullus aureus vel argenteus nummus in usu erat, sicut ex lege XII tabularum intellegere possumus; eorumque nummorum vis et potestas non in numero erat, sed in pondere ⁸² asses librales erant; et dipondii fuerant * * * * *
* * * * * dipondius dicitur * * * * * ponderis nomen adhuc in usu retinet ⁸³, semisse librae et quadrante pro rata scilicet portione abrogatis ⁸⁴ *itaque si* cuidam ab alio pecunia solvenda erat, is non numerabat eam, sed appendebat. unde servi, quibus pecunia erat commissa, ab origine dupondii ⁸⁴ appellati sunt et ad onera ad-

32.

⁸¹) Cod. *accepit*. ⁸²) Videtur in Codice fuisse ante *asses*: *Consequenter*. ⁸³) Isidor. Orig. XVI., 24. „pondus una libra est. unde etiam dipondium dictum est, quasi duo pondera quod nomen adhuc in usu retinetur.“ ⁸⁴) Cod. *dupun*.

*** ⁸⁵ §. 123. Si iam ⁸⁶ quaerat aliquis, *** re ***** coem-
ptio ***** ne ————— quidem, quae coem-
ptionem faceret, * * * * * servilem condici-
onem ad ————— ⁸⁷ *ex diver*-
so mancipati mancipataeve servorum loco constituuntur,
33. adeo quidem, ut ab eo, cuius in mancipio ||sunt, ne-
que hereditates, neque legata aliter capere possint,
quam si simul eodem testamento liberi esse iubeantur,
sicuti iuris est in persona servorum. sed differentiae
ratio manifesta est, cum a parentibus et a coemptio-
natoribus iisdem verbis mancipio accipiantur, quibus
servi; quod non similiter fit in * * * * * ⁸⁸.

§. 124. Videamus nunc, quibus *modis* ii, qui a-
lienno iuri subiecti sunt, eo iure liberentur ⁸⁹. §. 125.
Ac prius de his dispiciamus, qui in potestate sunt.
§. 126. Et quidem *servi quemadmodum potestate libe-*
rentur, ex iis intellegere possumus, quae de servis
manumittendis superius exposuimus. §. 127. Hi vero,
qui *in potestate parentis sunt, mortuo eo sui iuris*
fiunt. sed hoc distinctionem recipit. nam mortuo patre

an. Docte Hollwegius: unde servi, quibus permit-
titur administratio pecuniae, dispensatores app. s.
⁸⁵) An adhibiti? ⁸⁶) Goeschen tamen. ⁸⁷) Legi-
mus: Si iam quaerat aliquis, qua in re diffe-
rat coemptio | a mancipatione, sciat necesse est,
eam quidem, quae coem | ptionem faceret, nullo modo
servilem condicionem adeptam esse, sed liberam per-
mansisse. Ex diverso cet. Nisi pro faceret, faciat scri-
bendum, et adipisci et permanere. ⁸⁸) Nobis cum
Goeschenio coemptione legendum videtur. Contra sentit
Böckingius. ⁸⁹) Haec et sequentia maximam in partem

G
sane
tuo
iuris
potes
pater
post
ro is
est,
pote
§. 12
poen
amit
Rom
beri
pere
state
renti
pote
ut p
Rom
fuer
det
ab l
stina
pote
sui
—
ex p
cum
gato

*sane omnimodo filii filiaeve sui iuris efficiuntur: mortuo vero avo non omnimodo nepotes neptesque sui iuris fiunt, sed ita, si post mortem avi in patris sui potestatem recasuri non sunt. itaque si moriente avo pater eorum vivat et in potestate patris fuerit, tunc post obitum avi ⁹⁰ in potestate patris sui fiunt. si vero is, quo tempore avus moritur, *aut iam ⁹¹ mortuus est, aut exiit de potestate patris, tunc ii, qui* ⁹² in potestatem eius cadere non possunt, sui iuris fiunt.*

§. 128. Cum ¶autem is, cui ob aliquod maleficium ex lege poenali aqua et igni interdicitur, civitatem Romanam amittat, sequitur, ut qui ⁹³ eo modo ex numero civium Romanorum tollitur, proinde ac mortuo eo desinant liberi in potestate eius esse: nec enim ratio patitur, ut peregrinae homo condicionis civem Romanum in potestate habeat. Pari ratione et si ei, qui in potestate parentis sit, aqua et igni interdictum fuerit, desinit in potestate parentis esse, quia aequae ratio non patitur, ut peregrinae condicionis homo in potestate sit civis Romani parentis. §. 129. Quodsi ab hostibus captus fuerit parens, quamvis servus interim hostium fiat, pendet ius liberorum propter ius postliminii, quia hi, qui ab hostibus capti sunt, si reversi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. itaque reversus habebit liberos in potestate: si vero illic mortuus sit, erunt quidem liberi sui iuris, sed utrum ex hoc tempore, quo mortuus est

ex pr. I. quib. mod. ius p. p. s. restituit Goeschen. ⁹¹) Ita cum Haloandrina abbreviandi gratia scripsimus pro vulgato: *etiam*. ⁹²) Item cum Hal. pro vulg. *quia*. ⁹³) *ut*

apud hostes parens, an ex illo, quo ab hostibus captus est, dubitari potest. Ipse quoque filius neposve si ab hostibus captus fuerit, similiter dicimus, propter ius postliminii potestatem quoque parentis in suspenso esse.

35. §. 130. Praeterea exeunt liberi virilis sexus de patris potestate, si Flamines Diales inaugurentur, et feminini sexus, si Virgines Vestales capiantur. §. 131. Olim quoque, quo tempore populus Romanus in Latinas regiones colonias deducebat, *qui iussu parentis po****** | — —
| *****⁹⁴ acciperentur alterius civitatis cives.

§. 132. Emancipatione quoque desinunt liberi in potestate parentum esse. *sed* ⁹⁵ filius quidem *ter mancipatus sui iuris fit*, ceteri ⁹⁶ vero liberi, sive masculini sexus, sive feminini, una mancipatione exeunt de parentum potestate: lex enim XII ⁹⁷ tantum in persona filii de tribus mancipationibus loquitur, *his* verbis: *SI PATER FILIVM TER VENVM DVIT, FILIVS A PATRE* ⁹⁸ *LIBER ESTO.* *eaque* res ita agitur: mancipat pater filium alicui: is eum vindicta manumittit: eo facto revertitur in potestatem patris. is eum iterum mancipat vel eidem, vel alii; set in usu est, eidem mancipari: isque manumittit postea similiter *vindicta******

qui. Ita Cod. et plurimi libri msti Instit. imp ⁹⁴) Supplementum Goeschenio videtur: desinebant enim esse cives Romani, ut qui *acciperentur* et rel. ⁹⁵) Initium ita restitutum ex §. 6. I. l. c. ⁹⁶) ⁹⁸) Ex Ulpiani fragm. X, 1. restituta. ⁹⁷) Dubitamus an non in Cod. fuerit sigla *ta-*

**** rursus ⁹⁹ in potestatem patris ***** ¹⁰⁰ revertitur. *tunc* tertio pater eum mancipat vel eidem, vel alii; set hoc in usu est, ut eidem mancipet***** mancipat _____ ¹⁰¹ nam si nondum manumissus sit, sed adhuc in causa mancipii 36.

[In hac pagina nihil legi poterat. Si tamen Epitomes I, 6, 3. aliqua fides est, Gaius haec fere scripsisse putandus erit, post alia:

Igitur cum tertio mancipatus fuerit filius a patre naturali, is hoc agere debet, ut filius ipsi remancipetur, deinde vero eum manumittere, quo fit, ut si filius mortuus fuerit, ei naturalis pater, non fiduciarius succedat, idem quoque dicemus de feminis et nepotibus masculis ex filio, quos una emancipatione de patris vel avi potestate exire superius exposuimus. Nam et his, nisi a fiduciario remancipati fuerint et postea a patre naturali manumissi, non hic sed ille successurus esset.

Ad reliquam paginae partem spectat l. 28.

D. de adopt. inscripta: Gaius libro I. Institutionum et §. 7. I. quib. m. i. p. p. solv.

§. 133. Admonendi autem sumus, liberum esse arbitrium ei,

bularum notans. ⁹⁹) Supplendum videtur: quo facto filius rursus cet. ¹⁰⁰) An naturalis? ¹⁰¹) Legimus praeunte Hollwegio: set hoc in usu est, ut eidem mancipetur, eaque mancipatione desinit in potestate patris esse, etiamsi nondum cet.

qui filium et ex eo nepotem (vel neptem) in potestate habebit, filium quidem potestate dimittere, nepotem vero (vel neptem) in potestate retinere; vel ex diverso filium quidem in potestate retinere, nepotem vero (vel neptem) manumittere, vel omnes sui iuris efficere. eadem et de pronepote (et pronepte) dicta esse intellegemus.] §. 134.

37. ||****¹⁰² ac intercedentes manumissiones proinde fiunt, ac fieri solent, cum ita eum pater de potestate dimittit, ut sui iuris efficiatur. deinde aut patri remancipatur, et ab eo is, qui adoptat, vindicat aput praetorem filium suum esse, et, illo contra non vindicante, (a) Praetore vindicanti filius addicitur; aut iure mancipatur patri ** | ————— |

————— mancipatione est¹⁰³: set sane commodius est, patri remancipari. in ceteris vero liberorum personis, seu masculini seu feminini sexus, una scilicet mancipatio sufficit, et aut remancipantur parenti, aut iure mancipantur. eadem et in provinciis aput Praesides provinciarum solent fieri. §. 135. Qui ex filio semel iterumve mancipato conceptus est, licet post tertiam mancipationem patris sui nascatur, tamen in avi potestate est, et ideo ab eo et man-

¹⁰²) Agitur de finienda potestate per adoptionem. Praecessisse videntur fere haec: Adoptione quoque liberi desinunt in potestate parentum esse. Et si quidem adoptio fit imperio magistratus, filius ter a patre mancipatur, ac intercedentes man. cet. ¹⁰³) Fuisse videtur: iure mancipatur patri adoptivo vindicanti Re-

cipari ¹⁰⁴, et in adoptionem dari potest. At is, qui ex eo filio conceptus est, qui in tertia mancipatione est, non nascitur in avi potestate. set eum Labeo quidem existimat in eiusdem mancipio esse, cuius et pater sit. utimur autem hoc iure, ut quamdiu pater eius in mancipio sit, pendeat ius eius: et si quidem pater eius ex mancipatione manumissus erit, cadit in eius potestatem; si vero is, dum in mancipio sit, decesserit, sui iuris fit. 38.
Et de — — — licet — — —

v. 3.

ut supra diximus, quod in filio faciunt tres mancipationes, hoc facit una mancipatio in nepote. §. 136. * *

fecerit * * * *

Maximi et

Tuberonis. cum enim haec quod ad sacra tantum videatur in manu esse, quod vero ad cetera perinde habeatur, atque si in manum non convenisset ¹⁰⁵ * * *

v. 12.

* * * * * potestate parentis liberantur ¹⁰⁶ nec interest, an in viri sui manu sint, aut extranei, *quamvis* hae solae loco filiarum habeantur, quae in viri manu sunt. §. 137. ¹⁰⁷ — — —

v. 17.

erit meus

rit — — — — in manu esse et vel ex

liqua incerta. ¹⁰⁴) Ita Cod. — *emancipari* correxit Goe-schen. ¹⁰⁵) De flaminica diali agitur. Vid. Taciti Annal. IV, 16. ¹⁰⁶) De toto loco concinnando Klenzius in Synopsi egregie meritus est, quam vide. ¹⁰⁷) Argumentum §i erat: quibus modis aliqua in manu esse desinebat.

** mancipationem

v. 21. 22.

unam rem eo

vel

39.

ita ex * * * * * nihilo magis potest cogere, ||quam filia patrem. set filia quidem nullo modo patrem potest cogere, etiamsi adoptiva sit: haec autem repudio misso (*virum*) proinde compellere potest, atque si ei numquam nupta fuisset.

40.

§. 138. Hi, qui in causa mancipii sunt, quia servorum loco habentur, vindicta, censu, testamento manumissi sui iuris fiunt. §. 139. Nec tamen in hoc casu lex Aelia Sentia locum habet. itaque nihil requirimus, cuius aetatis sit is, qui manumittit et qui manumittitur: ac ne illud quidem, an patronum creditoremve manumissor habeat. Ac ne numerus quidem legis Furiae Caninae finitus in his personis locum habet. §. 140. Quin etiam invito quoque eo, cuius in mancipio sunt, censu libertatem consequi possunt, excepto eo, quem pater ea lege mancipio dedit, ut sibi remancipetur: nam quodammodo tunc pater potestatem propriam reservare sibi videtur eo ipso, quod mancipio recipit. Ac ne is quidem dicitur invito eo, cuius in mancipio est, censu libertatem consequi, quem pater ex noxali causa mancipio dedit: velut qui furti eius nomine damnatus est, et cum mancipio actori dedit: nam hunc actor pro pecunia habet. §. 141. In summa admonendi sumus, adversus eos, quos in mancipio habemus, nihil nobis ||contumeliose facere licere, alioquin iniuriarum *actione* tenebimur. Ac ne diu quidem in eo iure detinentur homines, set ple-

rumque hoc fit dicis gratia uno momento, nisi scilicet ex noxali causa manciparentur.

§. 142. Transeamus nunc ad aliam divisionem. nam ex his personis, quae neque in potestate, neque in manu, neque in mancipio sunt, quaedam vel in tutela sunt, vel in curatione; quaedam neutro iure tenentur. videamus igitur, quae in tutela, vel in curatione sint: ita enim intellegimus de ceteris personis, quae neutro iure tenentur. §. 143. Ac prius dispiciamus de his, quae in tutela sunt.

§. 144. Permissum est itaque parentibus, liberis, quos in potestate sua habent, testamento tutores dare: masculini quidem sexus inpueribus (*duntaxat; feminini autem tam inpueribus*)⁴⁰³, quam nubilibus. veteres enim voluerunt feminas, etiam si perfectae aetatis sint, propter animi levitatem in tutela esse. §. 145. Itaque si quis filio filiaeque testamento tutorem dederit, et ambo ad pubertatem pervenerint, filius quidem desinit habere tutorem, filia vero nihilominus in tutela permanet: tantum enim ex lege Iulia et Papia Poppaea iure liberorum a tutela liberantur feminae. loquimur autem "exceptis Virginitibus Vestalibus, quas etiam veteres in honorem sacerdotii liberas esse voluerunt: itaque etiam lege XII tabularum cautum est. §. 146. Nepotibus autem neptibusque ita demum possumus testamento tutores dare, si post mortem nostram in patris sui potestatem iure recasuri non sint. itaque si filius meus mortis meae tempore in potestate mea sit, nepotes, quos ex eo (*habeo*),

41

⁴⁰³) Ex Ulpiani fr. XI, 1.

non poterunt ¹⁰⁹ ex testamento meo habere tutorem, quamvis in potestate mea fuerint: scilicet quia mortuo me in patris sui potestate futuri sint. §. 147. Cum tamen in compluribus aliis causis postumi pro iam natis habeantur, et in hac causa placuit, non minus postumis, quam iam natis testamento tutores dari posse: si modo in ea causa sint, ut, si vivis nobis nascantur, in potestate nostra fiant. Hos etiam heredes instituere possumus, cum extraneos postumos heredes instituere permissum non sit.

§. 148. (*Uxori*) quae in manu est, proinde ac [si] filiae, item nurui, quae in filii manu est, proinde ac nepti, tutor dari potest. §. 149. Rectissime autem tutor sic dari potest: LUCIUM TITIUM LIBERIS MEIS TUTOREM DO. [LICINIUM TUTOREM DO. ¹¹⁰] sed et si ita scriptum sit: LIBERIS MEIS, vel: UXORI MEAE TITUS TUTOR ESTO recte datus intellegitur. §. 150. In persona tamen

42. Uxoris, quae in manu est, recepta est etiam tutoris optio, id est, ut liceat ei permittere, quem velit ipsa tutorem sibi optare, hoc modo: TITIAE UXORI MEAE TUTORIS OPTIONEM DO. quo casu licet uxori vel in omnes res, vel in unam forte aut duas (*optare*). §. 151. Ceterum aut plena optio datur, aut angusta. §. 152. Plena ita dari solet, ut proximum ¹¹¹ ac supra diximus, angusta ita dari solet: TITIAE UXORI MEAE DUNTAXAT TUTORIS OPTIONEM SEMEL DO; aut: DUNTAXAT BIS DO. §. 153. Quae optiones plurimum inter se differunt, nam quae plenam optionem habet, potest se-

¹⁰⁹) Cod. *potesunt*. Goeschen. *possunt*. ¹¹⁰) Cod. *lic. tut. do.* Quae Goeschen. omisit ¹¹¹) Goeschen. correxit *proxime*.

mel, et bis, et ter, et saepius tutorem optare, quae vero angustam habet optionem, si duntaxat semel data est optio, amplius quam semel optare non potest: si tantum bis, amplius quam bis optandi facultatem non habet. §. 154. Vocantur autem hi, qui nominatim testamento tutores dantur, dativi; qui ex optione sumuntur, optivi.

§. 155. Quibus testamento quidem tutor datus non sit, iis ex lege XII agnati sunt tutores, qui vocantur legitimi. §. 156. Sunt ¹¹² autem agnati per virilis sexus personas cognitione iuncti, quasi a patre cognati, veluti frater eodem patre natus, fratris filius, neposve ex eo, item patruus et patrui || *filius et nepos* ex eo. At hi, 43. qui per feminini sexus **personas cognitione iunguntur, non sunt agnati, sed alias** ¹¹³ naturali iure cognati. itaque inter avunculum et sororis filium non agnatio est, sed cognatio. item amitae, materterae filius non est mihi agnatus, set cognatus; et invicem scilicet ¹¹⁴ ego illi eodem iure coniungor, quia qui nascuntur patris non matris familiam sequuntur. §. 157. Sed olim quidem, quantum ad legem XII tabularum attinet, etiam feminae agnatos habebant tutores. set postea lex Claudia lata est, quae, quod ad feminas attinet, (*agnatorum*) tutelas sustulit. itaque masculus quidem impubes fratrem puberem, aut patruum habet tutorem; feminae vero talem habere tutorem non **possunt** ¹¹⁵. §. 158. Sed agnationis quidem ius capitis diminutione perimitur, cognitionis vero ius

¹¹²) Hinc. l. 7. D. de legit. tutor. ¹¹³) Ex §. 1. l. de legit. agn. tut. ¹¹⁴) Male additum erat in Cod. *si*. ¹¹⁵) Plura fortasse in Cod. erant *F. quamvis impuberes sint*.

capitis diminutione non commutatur, quia civilis ratio civilia quidem iura corrumpere potest, naturalia vero non potest. §. 159. Est autem capitis diminutio prioris *capitis* permutatio. eaque tribus modis accidit. nam aut maxima est capitis diminutio, aut minor, quam quidam mediam vocant, aut minima. §. 160. Maxima est capitis diminutio, cum aliquis simul et civitatem et libertatem amittit, quod quidem evenit in his, ¹¹⁶ qui ex patria aguntur ¹¹⁷ || ————— v 1. — 3. — | ————— concilium habuerint ¹¹⁸. item feminae liberae ex senatusconsulto Claudiano ancillae fiunt eorum dominorum, quibus invitis et denuntiantibus nihilominus cum servis eorum coierint. §. 161. Minor capitis diminutio est, cum civitas quidem amittitur, libertas vero retinetur. quod accidit ei, cui aqua et igni interdictum fuerit. §. 162. Minima capitis diminutio est, cum et civitas et libertas retinetur. sed status hominis commutatur. quod accidit ¹¹⁹ in his, qui adoptantur, item in his, qui coemptionem faciunt, et in his, qui mancipio dantur, quique ex mancipatione manumittuntur; adeo quidem ut, quotiens quisque mancipetur, aut — — — — — tur ¹²⁰, totiens capite diminuatur. §. 163. Nec solum maioribus diminutionibus ius agnationis

¹¹⁶) Haec Codex exhibere videtur. §. 1. I. de cap. dem. „quod accidit in his.“ ¹¹⁷) Cod. agentua. Tac. Ann. XVI, 20. „agitur in exsilium.“ ¹¹⁸) Cod. concilium **buerint. De praecedentibus vix licet suspicari. ¹¹⁹) §. 161. et 162. hactenus ex §. 2. et 3. I. tit. cit. restitutae sunt. ¹²⁰) Goeschen aut manumittatur, quod plerisque scrupulum iniecit. Verius, saltem tutius putamus: aut remancipetur.

corrumpitur, sed etiam minima. et ideo si ex duobus liberis alterum pater emancipaverit, *****¹²¹ neuter alteri agnationis iure **coniunctus esse** potest. §. 164. Cum autem ad agnatos tutela pertinet, non¹²² simul ad omnes pertinet, sed ad eos tantum, qui proximo gradu sunt. ||

45.

[*In hac quoque pagina nihil legi poterat, praeterquam in lin. 5. fine urbe et med. lin. 18. raro. Egerat autem Gaius de legitima gentiliū tutela ex l. XII. tab. Cf. III, §. 17. Deinde ad legitimam patronorum tutelam accessit, quam rem spectat etiam tit. 17. Inst. imp. libr. I. unde posterior pars huius paginae ita suppleri potest:*]

§. 165. **Ex eadem lege XII tabularum libertorum et libertarum tutela ad patronos liberosque eorum pertinet. quae et ipsa legitima tutela vocatur, non quia nominatim in ea lege de hac tutela caveatur, sed quia perinde accepta est per interpretationem, atque si verbis legis introducta esset. eo enim ipso, quod hereditates libertorum libertarumque, si** || *intestati decessissent,* 46. **iusserat lex ad patronos**¹²³ liberosve eorum pertinere, crediderunt veteres, voluisse legem etiam tutelae ad eos pertinere, cum et agnatos, quos ad hereditatem vocavit, eosdem et tutores esse iusserit. §. 166. Exemplo patronorum quoque fiduciaria tutela reperta est.¹²⁴ sunt

¹²¹) Supple: alterum potestate retinuerit. ¹²²) Ex §. 7. I. l. c. restituta. ¹²³) Ex Inst. imp. suppleta. ¹²⁴) Ut ita

enim ***** fiduciariae ***** pridem, quae ideo nobis competunt, quia liberum caput ¹²⁵ mancipatum nobis vel a parente, vel a coemptionatore manumiserimus. §. 167. Set Latinarum et Latinorum inpuberum ***** ad ***** ¹²⁶ pertinet, sed ad eos, quorum ante manumissionem ex iure Quiritium (fuerunt. unde si ancilla ex iure Quiritium) ¹²⁷ tua sit, in bonis mea, a me quidem solo, non etiam a te manumissa, Latina fieri potest, et bona eius ad me pertinent, **** ¹²⁸ tutela tibi competit: nam ita lege Iunia cavetur. itaque si ab eo, cuius et in bonis et ex iure Quiritium ancilla fuerit, facta sit Latina, ad eundem et bona et tutela pertinet.

§. 168. Agnatis, qui legitimi tutores sunt, item manumissoribus, ¹²⁹ permissum est, feminarum tutelam alii in iure cedere: pupillorum autem tutelam non est
47. permissum cedere, quia non videtur one[rosa] ¹³⁰, cum tempore pubertatis finiatur. §. 169. Is autem, cui ceditur tutela, cessicius tutor vocatur. §. 170. Quo mortuo aut capite diminuto revertitur ad eum tutorem tutela, qui cessit. ipse quoque, qui cessit, si mortuus aut capite diminutus sit, a cessicio tutela discedit, et

legamus, Codicis reliquiae suadent. ¹²⁵) Vid. Ulpian. XI, §. 5. Theoph. I, 19, pr. ὁ γὰρ ἐλευθερωτῆς ἐλευθέρας κεφαλῆς κατὰ μίμησιν τοῦ ἀπ' ἀληθοῦς δουλείας ἐλευθεροῦντος κληθήσεται ἐπὶ τὴν ἐπιτροπήν. ¹²⁶) Lege: „sed lat. et lat. inp. tutela legitima patronorum non ad manumissores quosvis eorum | libertorum pertinet.“ ¹²⁷) Ex coni. Huschkii. ¹²⁸) Supple: verum vel cum Klenzio: sed eius. ¹²⁹) Conf. Ulpianus, Fragm. XI, §. §. 6. 8. ¹³⁰) Ex coni. Hollwegii.

revertitur ad eum, qui post eum, qui cesserat, secundum gradum in tutela habuerit. §. 171. Set quantum ad agnatos pertinet, nihil hoc tempore de cessicia tutela quaeritur, cum agnatorum tutelae in feminis lege Claudia sublatae sint. §. 172. Sed fiduciarios quoque quidam putaverunt cedendae tutelae ius non habere, cum ipsi se oneri subiecerint. quod etsi placeat, in parente tamen, qui filiam neptemve, aut proneptem alteri ea lege mancipio dedit, ut sibi remanciparetur, remancipatamque manumisit, idem dici non debet, cum is et legitimus tutor habeatur: et non minus huic, quam patronis honor praestandus est.

§. 173. Praeterea senatusconsulto mulieribus permis-
sum est, in absentis tutoris locum alium petere: quo
petito prior desinit. nec interest, quam longe aberit is
tutor. §. 174. Set excipitur, ne in absentis patroni lo-
cum liceat libertae ¹³¹ tutorem petere. §. 175. Patroni
autem loco habemus etiam parentem, qui in ***** 48.
sibi ¹³² remancipatam filiam neptemve aut proneptem
manumissione legitimam tutelam nactus est. Huius
quidem liberi fiduciarii tutoris loco numerantur: pa-
troni autem liberi eandem tutelam adipiscuntur, quam
et pater eorum habuit. §. 176. **Sunt tamen causae,*
ex quibus * ¹³³ etiam in patroni absentis locum **per-*
missum est * ¹³⁴ tutorem petere, veluti ad hereditatem
adeundam. §. 177. Idem senatus censuit in persona
pupilli patroni filii. §. 178. Nam et lege Julia de ma-

¹³¹) Cod. *liberto* perperam. ¹³²) Supple: *in manci-*
patam et sibi ¹³³) ¹³⁴) Ex conl. Goeschenii.

ritandis ordinibus ei, quae in legitima tutela pupilli sit, permittitur, dotis constituendae gratia a Praetore urbano tutorem petere. §. 179. Sane patroni filius, etiamsi impubes sit, libertae *quidem* tutor, *at* in nulla re auctor fieri potest, cum ipsi nihil permissum sit sine tutoris auctoritate agere. §. 180. Item si qua in tutela legitima furiosi aut muti sit, permittitur ei senatusconsulto, dotis constituendae gratia tutorem petere. §. 181. Quibus casibus salvam manere tutelam patrono patronique filio, manifestum est. §. 182. Praeterea senatus censuit, ut si tutor pupilli pupillaeve suspectus a tutela remotus sit, sive ex iusta causa fuerit excusatus, in locum eius alius tutor *detur*, quo dato prior *tutor* amittit tutelam. §. 183. Haec omnia similiter et Romae
 49. *et in pro|vinciis solent observari* ***** si vero — — — — — §. 184. Olim cum legis actiones in usu erant, etiam ex illa causa tutor dabatur, si inter tutorem et mulierem pupillumve legis actione agendum erat, *nam* quia ipse quidem *tutor* in re sua auctor esse non poterat, *alius dabatur*, quo auctore ***** actio ¹³⁵ perageretur, qui dicebatur praetorius *tutor*, quia a Praetore urbano dabatur. post sublatas legis actiones quidam putant, hanc speciem dandi *tutoris* ***** ¹³⁶ in usu est, si legitimo iudicio agatur. §. 185. Si cui nullus omnino tutor sit, ei datur in urbe Roma ex lege Atilia a Praetore urbano et maiore parte Tribunorum plebis, qui

¹³⁵) Supple: *ista (vel in iure) legis actio* cet.
¹³⁶) Scriptum putamus: *hanc ap. d. t. penitus evanuisse*
 | *ea tantum excepta, quae in usu est*

Atilianus tutor vocatur; in provinciis vero a Praesidi-
bus provinciarum ex lege Julia et Titia. §. 186. Et
ideo si cui testamento tutor sub condicione aut ex die
certa datus sit, quamdiu condicio aut dies pendet, tu-
tor dari potest; item si pure datus fuerit, quamdiu ne-
mo heres existat, tamdiu ex his ¹³⁷ legibus tutor petendus
est, qui desinit tutor esse posteaquam quis ex testamento
tutor esse coeperit. §. 187. Ab hostibus quoque tuto-
re capto, ex his ¹³⁸ legibus tutor datur ¹³⁹, qui desinit
tutor esse, si is, qui captus est, in civitatem reversus
fuerit; nam reversus recipit tutelam iure postliminii.

§. 188. Ex his ¹⁴⁰ apparet, quot sint species tute-
larum. si vero quaeramus, in quot genera hae species
deducantur, longa erit disputatio: nam de ea re valde
veteres dubitaverunt. Nos ¹⁴¹, qui diligentius hunc tra-
ctatum exsecuti sumus et in edicti interpretatione, et in
his libris, quos ex Quinto Mucio fecimus, hoc solum ¹⁴²
tantisper sufficit admonuisse, quod quidam quinque
genera esse dixerunt, ut Quintus Mucius; alii tria, ut
Servius Sulpicius; alii duo, ut Labeo: alii tot genera
esse crediderunt, quot etiam species essent.

§. 189. Sed impuberes quidem in tutela esse, omni-
um civitatum iure contingit, quia id naturali rationi
conveniens est, ut is, qui perfectae aetatis non sit, al-
terius tutela regatur. nec fere ulla civitas est, in qua non
licet ¹⁴³ parentibus, liberis suis impuberibus testamento
tutorem dare: quamvis, ut supra diximus, soli cives Ro-

¹³⁷ Cod. *is* (pro *iis*); mox ¹³⁸ *hiis*; mox, ¹⁴⁰ *iis*.

¹³⁹ Cod. *datur*. ¹⁴¹ Expectatur nobis. ¹⁴² Cod. *totum*.

¹⁴³ Goeschen. correxit *liceat*.

mani videantur tantum liberos in potestate habere.
 §. 190. Feminas vero perfectae aetatis in tutela esse,
 fere nulla pretiosa ¹⁴⁴ ratio suasisse videtur. nam quae
 vulgo creditur, quia levitate animi plerumque decipiun-
 tur, et aequum erat, eas tutorum auctoritate regi: magis
 **speciosa ¹⁴⁵ videtur, quam vera. mulieres enim, quae
 perfectae aetatis sunt, ipsae sibi negotia tractant, et
 51. in quibusdam ||causis dicis gratia tutor interponit au-
 ctoritatem suam; saepe etiam invitus auctor fieri a Prae-
 tore cogitur. §. 191. Unde cum tutore nullum ex tu-
 tela iudicium mulieri datur: at ubi pupillorum pupil-
 larumve negotia tutores tractant, eis post pubertatem
 tutelae iudicio rationem reddunt. §. 192. Sane pa-
 tronorum et parentum legitimae tutelae vim aliquam
 habere intelleguntur eo, quod hi neque ad testamen-
 tum faciendum, neque ad res Mancipi alienandas, ne-
 que ad obligationes suscipiendas auctores fieri cogun-
 tur, praeterquam si magna causa alienandarum rerum
 Mancipi obligationisve suscipiendae interveniat. eaque
 omnia ipsorum causa constituta sunt, ut, quia ad eos
 intestatarum mortuarum hereditates pertinent, neque
 per testamentum excludantur ab hereditate, neque
 alienatis pretiosioribus rebus susceptoque aere alieno
 minus locuples ad eos hereditas perveniat. §. 193. Aput
 peregrinos non similiter, ut aput nos, in tutela sunt fe-
 minae; set tamen plerumque quasi in tutela sunt: ut
 ecce lex Bithynorum ¹⁴⁶, si quid mulier agat ¹⁴⁷, ma-

¹⁴⁴) Vox, qua Gaius uti solitus est. Cf. II, 232.

¹⁴⁵) Cod. *magis speciosa* F. pro *magis haec speciosa*.

¹⁴⁶) Cod. *Bytinorum*. ¹⁴⁷) Cod. *lat.* F. pro *hag. An fac.* (facit,

ritum auctorem esset iubet, aut filium eius puberem.

§. 194. Tutela autem liberantur ingenuae quidem trium liberorum, licet ¹⁴⁸ in legitima tutela sint: nam et ceterae, quae alterius generis tutores habent, velut Atilianos, aut fiduciarios, trium liberorum *iure liberantur* ¹⁴⁹. §. 195. Potest autem pluribus modis libertina alterius generis (*tutorem*) habere, veluti si a femina manumissa sit; tunc enim e lege Atilia petere debet tutorem, vel in provincia *e lege* ***** patronae *** ¹⁵⁰ |

| * *Sed et cum a masculo manumissa (fuerit), et auctore eo coemptionem fecerit, deinde remancipata et manumissa sit, patronum quidem habere tutorem desinit, incipit autem habere eum tutorem, a quo manumissa est: qui fiduciarius dicitur. Item si patronus scilicet pater familias* ¹⁵¹ in adoptionem se dedit, debet sibi **e lege Atilia vel** ¹⁵² Titia tutorem petere. Similiter ex iisdem legibus petere debet tutorem liberta, si patronus decedit, nec ullum virilis sexus liberorum in familia relinquit ¹⁵³. §. 196. Masculi autem cum ¹⁵⁴ puberes esse coeperint, tutela liberantur. ***** quidem ***** **nostri praeceptores puberem eum* ¹⁵⁵ esse putant, qui habitu

v. faciat)? *ἐὰν τι γυνὴ πρότιν, ζύγιον εἶναι τὸν ἄνδρα* ¹⁴⁸) Vox incerta. ¹⁴⁹) Ex coni. Goeschenii suppleta. Aliam prorsus in hoc loco resituendo viam iniit Klenzius in Synops. ¹⁵⁰) Legendum videtur: e lege Julia et Titia. nam *patronae* tutelam libertorum suorum libertarumve gerere non possunt. ¹⁵¹) *paterfamilias* scriptum fuisse, vidit Klenzius. Sed laud dubie praecessit etiam *scilicet*. (*scil. p. familias*). ¹⁵²) ¹⁵⁴) ¹⁵⁵) Ex coni. Goeschenii. ¹⁵³) Cod. recipit.

- corporis pubertatem ostendit, **hoc est** ¹⁵⁶⁾ qui generare potest; sed in his, qui pubescere non possunt, quales sunt spadones, eam aetatem esse spectandam, cuius aetatis puberes fiunt. sed diversae scholae auctores annis putant pubertatem aestimandam, id est, eum
53. puberem esse exis^timant, qui *X||III annos explevit* ^{157).}

[*In hac pag. nihil legi poterat. Actum ibi erat post alia de Curatoribus* ¹⁵⁸⁾]. §. 197.

54. ||aetatem pervenerit ¹⁵⁹⁾, in qua res suas tueri possit. *idem* aput peregrinas gentes custodiri superius indicavimus ^{160).} §. 198. Ex iisdem causis et in provinciis a Praesidibus earum curatores dari vult ^{161).}

§. 199. Ne tamen et pupillorum et eorum qui in curatione sunt, negotia a tutoribus curatoribusque consumantur, aut deminuantur, curat Praetor, ut et tutores et *curatores* eo nomine satisdant. §. 200. Set hoc non est perpetuum. nam et tutores testamento dati satisdare non coguntur, quia fides eorum et diligentia ab ipso testatore probata est; (*et*) curatores, ad quos non e lege curatio pertinet, set (*qui*) vel a Consule, vel a Praetore, vel a Praeside provinciae dantur, plerumque non coguntur satisdare, scilicet quia satis *idonei electi* sunt.

¹⁵⁶⁾ Ex con. Goeschenii. ¹⁵⁷⁾ Cf. Ulpian. XI, 28. et pr. I. quib. mod. tut. fin. ¹⁵⁸⁾ Cf. Epit. I, 8. ¹⁵⁹⁾ Praecessisse videtur commemoratio constitutionis Imp. Marci Antonini, ut omnis masculus puber usque ad XXV. annum completum curatorem acciperet non redditis causis, cum nondum ad *aetatem pervenerit* cet. Vid. pr. I. de curatoribus. ¹⁶⁰⁾ Vid. §. 189. ¹⁶¹⁾ D. Marcus.